

KIRJALLISUUDEN TARKASTELUA

MATTI OKSANEN, **Kansanedustajan rooli. Tutkimus kansanedustajien suhtautumisesta edustajantoimeensa vuoden 1969 valtiopäivillä.** Poliitiikan tutkimuksia 13. Oy Gaudeamus Ab, Helsinki 1972, 370 s.

Poliitikka-lehdessä selostettiin kymmenen vuotta sitten (1963: 1, s. 81) John C. Wahlken, Heinz Eulaun ym. tuoreta teosta *The Legislative System: Explorations in Legislative Behavior* seuraavaan tapaan:

»... Eduskuntia tarkasteltiin sellaisina miltein näyttivät lainsäätäjien kokemina, ei siis instituutioina tai ohjesääntökokelmina eikä myöskään yksityisten jäsentensä käyttäytymisen summana. Analyysinsa peruskäsitteeksi tutkijat ottivat — tai kehittivät — lainsäätäjän roolin. Se yhdistäekin sopivasti institutionaalisen ja yksilökohtaisen tarkastelun. Esiteltyään mm. lainsäätäjien käsityksiä poliittisesta urasta ja 'pelin säännöistä' kirjoittajat tutkivat niitä rooliodotuksia, jotka kohdistuvat lainsäädäntötyön tarkoitukseen, edustamisen tapaan, edustettavaan alueeseen, painostusryhmiin ja puolueeseen. Tutkimustehtävän onnistuminen perustuu erityisesti avointen vastausten terävään luokittamiseen. Teoksen lopulla eduskunnat sijoitetaan mielenkiintoisesti omalle paikalleen paljon laajemmaksi käsitettyyn lainsäädäntöjärjestelmään...»

Tuo selustus soveltuu myös Matti Oksanen väitöskirjaan, joka ilmestyi joulukuussa 1972. Wahlken ym. tutkimuksen empiirinen aineisto oli koottu jo 1957 haastatteleamalla Kalifornian, New Jersey, Ohion ja Tennesseeen osavaltioiden lainsäätäjiä. Siitä tuli yksi eduskuntien tutkimuksen merkkipaalu. Kuitenkin se

on saanut vähänlaisesti jatkajia. Sen lähtökohdaksi oli sovellettu USA:n edustajainhuoneen, Kanadan alahuoneen sekä Wienin maakuntapäivien tutkimiseen, kun Oksanen oivalsi idean käyttökelpoisuuden Suomessakin. Hän kokosi vertailukelpoisen aineiston haastatteleamalla Arkadianlinnan väkeä syksyllä 1969. Yhteensä 193 kansanedustajaa antoi silloin vastauksensa haastatteluissa, jotka kestivät keskimäärin 90 minuuttia. Oksanen luokitti vastaukset kokonaisvaltaisesti pyrkien ottamaan huomioon koko haastattelulomakkeen ja hankki lisätietoja muualtakin; muuttujia kertyi yhteensä 598.

Tutkija halusi saada aikaan mielekkään kansanedustajan toimenkuvan. Sitä varten hän (1) kuvaa suomalaisten kansanedustajien rooleja ja roolikäsityksiä, (2) vertaa roolikäsitysten yleisyyttä muissa maissa tehtyihin havaintoihin, (3) pyrkii osoittamaan roolikäsityksiin perustuvan roolijärjestelmän sekä (4) selittää roolikäsityksiä ja roolijärjestelmää roolipotentiaalilla.

Täten Oksanen kirja sisältää monia aineksia. Siinä selostetaan laajahkosti Wahlken ym. teoksen eri osia, esitetään varsinaista reaali-tietoa kansanedustajain poliittisesta urasta, tarjotaan roolianalyysiin perustuva kuvaus eduskuntatyön puitteista ja kansanedustajain edustustehtävästä sekä heidän suhteistaan puolueisiin ja painostusryhmiin, analysoidaan rooli-orientaation verkostoa sekä tehdään joitakin eduskunnan toimintaedellytyksiä koskevia päätelmiä.

Roolianalyysin kuvaileva aines vie kirjasta suuren tilan. Mutta silläkin on uutuusarvoa. Niinpä yhtenäisyysroolin esittely on ensimmäinen systemaattinen kuvaus Suomen valtiopäivätyössä noudatettavista epävirallisista toimintatähtäyksistä, kun taas erikoisroolin esittelyä

täydennetään myös asianomaisilla valtiopäiväjärjestyksen ja eduskunnan työjärjestyksen säännöksillä. Tavoiteroolien, edustustaparoilien ja alueroolien esittely sisältää perustavaa tietoa edustajien ja Suomen kansan välisistä yhteyksistä. Tärkeimmiksi »asiakasrooleiksi» osoittautuvat ne, joiden »vastavaikuttajina» ovat puolueet (tässä teoriaan soveltuisivat ehkä paremmin termit yhteysrooli ja vastinvaikuttaja).

Kuvattessaan rooleja Wahlken ym. mallin mukaan (luvut 4, 5, 6) Oksanen taulukoi ne ristiin edustajien puolueen kanssa. Yhteenvedot ovat näppärästi laadittuja, mutta puolueen näin johdonmukainen korostaminen ei näytä olevan perusteltavissa kansainvälisten vertailujen eikä muutoinkaan tiedon 'kumulointumisen' kannalta. Kirjoittaja olisi voinut pohtia pariakin muuta vaihtoehtoa, nimittäin edustajankokemusta, mikä olisi liittynyt kuvauksen uran ja sosialisointien tarkasteluun, sekä henkilökohtaisia äänimääriä, mikä taas olisi liittynyt roolikuvauksen ulkomailta tavallisimpaan selitykseen, edustajien oman poliittisen aseman »turvallisuuteen». Nyt ulkomaiden tietoihin tehdyt vertailut koskevat vain kokonajakautumia. Tällöin otetaan sekä ilmeinen riski, että kysymysten sanamuodot ja luokitukset eivät takaa jakautumien vertailukelpoisuutta.

Kirjansa 3. luvussa Oksanen esittää tietoja kansanedustajien varsinaisesta käyttäytymisestä: heidän poliittisesta sosiaalistumisestaan, poliittisista päämääristään ja uudelleevalintapyrkimyksistään. Siinä onkin paljon kiinnostavaa uutta asiaa. Kuitenkaan näitä tietoja ei kirjassa sanottavasti liitetä muuhun kansanedustajien uran tai sosialisointien tutkimukseen, vaikka lähdeluettelossa mainitaankin enemmän sosialisointia kuin rooleja koskevaa kirjallisuutta.

Oksasen tutkimuksen omintakeisin osa on hänen monimuuttuja-analyysinsä (luku 7). Hän on valinnut roolijärjestelmään 16 dikotomisoitua muuttujaa ja regressioselitykseen 13 taustatietoa. Faktoriansalyysi osoittaa neliluotteisen roolijärjestelmän, jonka ulottuvuudet ovat ääripäidensä eli kahdeksan »roolikomponentin» mukaan nimitettyinä valtuutettu-kansanjohta-

ja/asiantuntijaorientoitunut, myötäilijä-puolue-mies/teknokraatti, kenttäorientoitunut/rituaalilisti sekä poikkeava ryhmäorientoituja/sidonnainen ohjelma- ja johto-orientoitunut. Sittenkin jää 53 »keskivertokansanedustajaa» luokituttamatta yhdellekään komponentille. Juuri näillä edustajilla näyttää olevan monessa suhteessa keskeinen merkitys eduskunnan työssä. Regressioanalyysi selittää rooliulottuvuuksia vähänlaisesti, mutta ainakin se valikoi ne taustamuuttajat, joiden kanssa eri faktoriulottuvuudet on taulukoitu. Empiirisesti osoitettu roolijärjestelmän faktorimalli (kuvio 7.3) ja sen selitys taustamuuttujilla (kuvio 7.9) ovat tieteellisesti sangen ansiokkaat.

Matti Oksanen on tavoitteidensa mukaisesti yhdistellyt eduskunnan behavioraalista, institutionaalista ja funktionaalista tarkastelutapaa. Hänen rooliansalyysinsä liittyy eduskunnan luontevasti muuhun poliittiseen järjestelmään. Julkaistu kokonaisuus on avannut yhden uuden suunnan myös muulla vilkastuvalle Suomen eduskunnan tutkimukselle. Oksanen 1969 kokoamaa haastatteluaineistoa voitaisiin vieläkin analysoida monelta kannalta. Roolien kykyä ennustaa käyttäytymistä taas voitaisiin selvittää ottamalla käyttöön lisätietoja haastattujen kansanedustajien äänestyskäyttäytymisestä ja muusta eduskuntatyöstä. Ja roolien pysyvyyttä voivat joskus tarkastella ne tutkijat, jotka toistavat vastaavat haastattelut sopivan pitkäikäisen aikavälin jälkeen.

Puuttumatta tässä yhteydessä Oksasen teoksen muutamiin puutteellisuuksiin ja epäjohtomukaisuuksiin voimme iloita siitä, että Suomenkin eduskuntaa on nyt pätevästi tarkasteltu »sellaisena miltä se näyttää lainsäätäjien kokemana». Esitettyyn »kansanedustajan toimokuvaan» saataneen vielä monia lisäpiirteitäkin kootun haastatteluaineiston tarkan hyväksikäytön jälkeen. Poliitiikan tutkijat olkoot kiitollisia siitä yhteensä kahdesta kuukaudesta, jonka kansanedustajat luovuttivat työajastaan haastatteluihin. Vastausten analyysin on Oksanen puolestaan tarjoillut maittavassa muodossa. Samalla hän on varmaankin lujittanut poliitikkojen ja politiikan tutkijain yhteisymmärrystä.

Pertti Pesonen